

Tweedegraads lerarenopleidingen

Systeembrede analyse

November 2016

Tweedegraads lerarenopleidingen

Hbo-bachelor leraar voortgezet
onderwijs van de tweede graad, de
educatieve minor beroepsonderwijs en
het traject pedagogisch didactisch
getuigschrift

Systeembrede analyse

november 2016

Inhoud

Inleiding.....	5
Werkwijze totstandkoming systeembrede analyse	8
Analyse van het visitatie- en accreditatieproces.....	10
Proces en rapportages.....	10
Ontwikkelingen en trends uit de rapporten.....	11
Visie op het leraarschap / profilering.....	11
De onderzoeksleerlijn en de kwaliteit van de eindwerken	12
Studiesucces: de rendementcijfers van de opleidingen	13
Ontwikkelingen en trends op gebied van focuspunten	14
De kwaliteit van de instromende student.....	14
De implementatie van de kennisbasis en de kennistoetsing in het curriculum	17
<i>Implementatie kennisbases</i>	17
<i>Implementatie kennistoets</i>	18
De kwaliteit van de docenten (docenten lerarenopleidingen én de docenten op de werkplek) en de kwaliteit van de vakdidacticus in het bijzonder.....	20
<i>Kwaliteit docenten</i>	20
<i>Kwaliteit schoolopleiders en werkplekbegeleiders</i>	21
De implementatie van de twee afstudeerrichtingen: ‘algemeen vormend onderwijs’ en ‘beroepsgericht onderwijs’	23
<i>Implementatie afstudeerrichtingen</i>	23
<i>Voorlichting afstudeerrichtingen</i>	24
Kopopleiding	27
Educatieve minor beroepsonderwijs	28
Traject pedagogisch didactisch getuigschrift	29
Conclusies.....	30
Aanbevelingen	31
Bijlage 1 - Overzicht van de 8 instellingen in de visitatiegroep tweedegraads lerarenopleiding 2016	32
Bijlage 2 – Vergelijkend overzicht eindscores.....	33
Bijlage 3 – Vergelijkend overzicht scores per instelling.....	35
Bijlage 4 – Routes naar het docentschap op het hbo	44
Colofon.....	45

Inleiding

De kwaliteit van de Nederlandse lerarenopleidingen staat hoog op de agenda van zowel de maatschappij, de politiek als de onderwijssector zelf. De laatste jaren kwam dit tot uiting in het Actieplan Leraar 2020, de Regeling kwaliteitsafspraken mbo, het Sectorakkoord VO 2014-2017 en in de Lerarenagenda 2013-2020¹ (hierna: lerarenagenda) van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).

In de lerarenagenda staan diverse maatregelen beschreven die de kwaliteit van de (student-)docenten en de kwaliteit van de tweedegraads lerarenopleidingen moeten verhogen. Deze maatregelen richten zich onder andere op het verbeteren van de kwaliteit van instromende studenten, het aanscherpen van de lerarencompetenties van de lerarenopleiders, het aanbieden van flexibele leerroutes, een verdere samenwerking van de tweedegraads lerarenopleidingen met het vo en met het mbo, het aanbieden van de twee afstudeerrichtingen 'algemeen vormend onderwijs' en 'beroepsgericht onderwijs', en het blijven investeren in de centrale kennisbases, kennistoetsen en peer review die de lerarenopleidingen binnen 10voordeleraar² gezamenlijk hebben neergezet.

In de lerarenagenda geeft de minister aan zicht te willen krijgen op de kwaliteit van de lerarenopleidingen en de implementatie van bovengenoemde maatregelen. Ze heeft daarom de Inspectie van het Onderwijs en de NVAO gevraagd deze terugkoppeling te realiseren. De Inspectie, OCW en de NVAO hebben deze opdracht samen vormgegeven.³ De rol van de NVAO hierbij is het maken en publiceren van een systeembrede analyse voor elk type lerarenopleiding. De voorliggende systeembrede analyse van de tweedegraads lerarenopleidingen is het derde product van de NVAO met betrekking tot de lerarenopleidingen. Eerder verschenen de analyse van de hbo-bachelor Opleiding tot leraar basisonderwijs⁴ en de analyse van de eerstegraads lerarenopleidingen – de ulo's⁵. Op een later moment volgt een overkoepelende analyse van alle lerarenopleidingen in Nederland, waarin ook een internationale vergelijking met de situatie in Vlaanderen wordt gemaakt.

De accreditatie van de tweedegraads lerarenopleidingen in 2016 biedt een goede gelegenheid om de kwaliteitsverbeteringen binnen de opleidingen te onderzoeken. Hierbij zal duidelijk worden of de kwaliteit de gewenste stijgende lijn laat zien en in hoeverre de beleidsveranderingen die de afgelopen jaren zijn ingezet daadwerkelijk zijn doorgevoerd in de curricula van de tweedegraads lerarenopleidingen. Met deze systeembrede analyse wil de NVAO inzicht geven in en overzicht bieden over de staat van de tweedegraads lerarenopleidingen en een bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling van de lerarenopleidingen, waartoe de hogescholen vaak in samenspraak en in samenwerking met de VO-raad en de scholen diverse initiatieven hebben genomen. De bezoeken van de panels aan de opleidingen vonden plaats in 2015. Dit rapport is een weerspiegeling van de situatie ten tijde van de bezoeken.

---

¹ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2014): 'Lerarenagenda 2013-2020: de leraar maakt het verschil'.

² In 2008 is in overleg met de lerarenopleidingen en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap besloten tot het ontwikkelen van kennisbases, landelijke kennistoetsen en peer review. Alle activiteiten zijn ondergebracht in het programma 10voordeleraar. Zie voor meer informatie www.10voordeleraar.nl.

³ Uitgewerkt in een sectorbeeld van de IvHO en systeembrede analyses van de NVAO.

⁴ NVAO (2015): Systeembrede analyse hbo-bachelor Opleiding tot leraar basisonderwijs.

⁵ NVAO (2016): Systeembrede analyse Universitaire lerarenopleidingen.

De tweedegraads lerarenopleidingen zijn hbo-bacheloropleidingen van 240 EC. Binnen deze opleidingen worden naast een reguliere route ook (versnelde) trajecten aangeboden, zoals de kopopleidingen (60 EC), vwo-routes (240 EC in drie jaar), honoursprogramma's en een compleet Engelstalige opleiding (Hogeschool van Amsterdam). Daarnaast zijn er tweejarige associate degree-programma's tot onderwijsondersteuner.

Naast de reguliere tweedegraadsopleidingen bieden sommige instellingen ook een Educatieve minor beroepsonderwijs (EMB) en/of een traject pedagogisch didactisch getuigschrift (PDG) aan. De EMB en het PDG zijn twee programma's gerelateerd aan het leraarschap. De EMB is ontworpen om nieuwe doelgroepen te interesseren voor het leraarschap. Het gaat om hbo-bachelorstudenten die vakinhoudelijk bekwaam zijn om les te geven in beroepsgerichte vakken in het vmbo en mbo, maar die in eerste instantie niet voor het leraarschap hebben gekozen. De minor leidt niet tot benoembaarheid in het onderwijs maar studenten krijgen wel een vrijstelling voor onderdelen van het programma van een aansluitende kopopleiding. Het PDG is ontworpen om de kwaliteit van de zij-instromers in het mbo te verhogen en voorziet studenten in pedagogisch en didactische kennis, inzicht en vaardigheden. Het PDG is geen hbo-bacheloropleiding en leidt daarom niet tot een tweedegraads bevoegdheid, maar is een traject dat leidt tot benoembaarheid in het mbo. De NVAO heeft over beide programma's een advies uitgebracht en deze programma's worden dan ook meegenomen in deze analyse.⁶

Samen met de accreditatieaanvragen van de tweedegraads lerarenopleidingen kwamen ook de aanvragen van de bij de instituten aangesloten opleidingsscholen⁷ binnen. Omdat een groot deel van het curriculum van de tweedegraads lerarenopleidingen wordt uitgevoerd op de school, is de kwaliteit van deze stageplekken en de kwaliteit van de begeleider op school zeer belangrijk. Scholen die geaccrediteerd willen worden als opleidingsschool (met of zonder 'academische kop'⁸) worden daarom op kwaliteit getoetst door de NVAO.⁹ Op basis van het advies van de NVAO wordt er door OCW een aanvullende subsidie verstrekt aan deze opleidingsscholen. De kwaliteit van het programma in de opleidingsscholen wordt in deze analyse meegenomen onder het 'werkplekleren'.

De opleidingen zijn nog volop bezig met de implementatie en optimalisatie van een aantal van bovengenoemde maatregelen. Deze maatregelen hebben reeds tot concrete verbeteringen geleid. Het invoeren van een onderzoekslijn, het aanscherpen van de beoordelingscriteria en het trainen van assessoren, een versterkte studieloopbaanoriëntatie, het versterken van praktijkleren en een meer uitgesproken internationale oriëntatie, zijn allen voorbeelden van veranderingen die de opleidingen sinds de vorige visitatieronde hebben doorgevoerd. Ook ziet de NVAO dat de opleidingen

---

⁶ Zie voor deze adviezen www.nvao.net

⁷ Definitie opleidingsschool (OCW): een partnerschap van één of meer opleidingen voor leraren primair respectievelijk voortgezet onderwijs met één of meer scholen voor primair respectievelijk voortgezet en/of beroepsonderwijs.

⁸ Definitie opleidingsschool met academische kop (ook wel academische opleidingsschool genoemd) (OCW): opleidingsschool die het opleiden van leraren verbindt met het door de leraar in opleiding verrichten van praktijkgericht onderzoek en schoolontwikkeling.

⁹ Ook bij de accreditatieaanvragen van de universitaire lerarenopleidingen zijn aanvragen van de bij de instituten aangesloten opleidingsscholen binnengekomen voor accreditatie.

duidelijk verbeterd zijn met betrekking tot het verder ontwikkelen van het praktijkonderzoek, het professionaliseren van de docententeams, het verstevigen van de onderwijsleeromgeving en het samenwerken met andere opleidingen. De visitatiepanels beoordelen de kwaliteit van de tweedegraads lerarenopleidingen in Nederland dan ook als zeker voldoende, en van een aantal opleidingen als goed. Op het gebied van studiesucces, de taalbeheersing van de studenten, het binnenhalen van expertise op het gebied van beroepsonderwijs en de kwaliteit van stages op stagescholen is er nog winst te behalen, maar in het algemeen komt er uit de visitatierapporten een positief beeld naar voren. De opleidingen hebben veel in gang gezet, met al zichtbare resultaten.

In de eerste helft van 2016 vroeg een groot deel van de tweedegraads lerarenopleidingen accreditatie aan; in totaal gaat het om acht instellingen. Andere instellingen die tweedegraads lerarenopleidingen aanbieden, zijn niet mee genomen in deze visitatieronde, omdat zij al eerder zijn geaccrediteerd of mee gaan in een volgende visitatiegroep van tweedegraads lerarenopleidingen. De voorliggende systeembrede analyse heeft voornamelijk betrekking op de acht aanvragen uit 2016 en neemt wanneer mogelijk ook de visitatierapporten van de overige accreditatierapporten mee.¹⁰

De aanvragen voor accreditatie in 2016 gingen elk vergezeld van een visitatierapport, opgesteld door een panel. Twee evaluatiebureaus hebben de betrokken panels ondersteund bij het schrijven van de rapporten. De visitatierapporten vormen de basis van deze systeembrede analyse. Op verzoek van de NVAO hebben de panels in de visitatierapporten expliciet aandacht besteed aan een aantal specifieke aspecten: de zogenaamde focuspunten. De focuspunten van de tweedegraads lerarenopleidingen zijn gebaseerd op de huidige ontwikkelingen binnen deze opleidingen en luiden als volgt:

Focuspunten tweedegraads lerarenopleidingen

- De kwaliteit van de instromende student;
- De implementatie van de kennisbasis en de kennistoetsing in het curriculum;
- De kwaliteit van de docenten (docenten lerarenopleidingen én de docenten op de werkplek) en de kwaliteit van de vakdidacticus in het bijzonder;
- De implementatie van de twee afstudeerrichtingen 'algemeen vormend onderwijs' en 'beroepsgericht onderwijs'.

Het doel van de focuspunten was om een inhoudsvolle systeembrede analyse op te kunnen stellen op basis van goed onderbouwde argumentatie van de panels in de visitatierapporten. Zoals duidelijk in de brief "Focuspunten" van OCW staat vermeld, mocht de aandacht voor de focuspunten niet leiden tot het "strenger" beoordelen van de tweedegraads lerarenopleidingen in vergelijking met overige hbo-bacheloropleidingen.

De focuspunten kwamen tot stand na consultatie van onder meer OCW en de Inspectie. De voorliggende systeembrede analyse is uiteraard niet uitsluitend gebaseerd op de uitkomsten van de focuspunten. Ook andere thema's die bij de behandeling van de accreditaties van de lerarenopleidingen naar voren zijn gekomen worden in deze systeembrede analyse besproken.

De NVAO heeft op 22 augustus 2016 haar accreditatiebesluiten voor de lerarenopleidingen vastgesteld. Alle paneladviezen waren positief. De besluiten zijn gepubliceerd op de website van de NVAO.¹¹ Naast de accreditatie van de lerarenopleidingen zijn ook de EMB en het PDG beoordeeld.

In de onderstaande hoofdstukken wordt eerst ingegaan op het visitatieproces, waarna de ontwikkelingen van de lerarenopleidingen sinds de vorige accreditaties aan de orde komen. Daarna volgt de inhoudelijke analyse van de focuspunten en de overige aandachtspunten. Tot slot worden een aantal conclusies getrokken en aanbevelingen gegeven.

¹⁰ de ALO's en de lerarenopleidingen in de kunsten worden in deze analyse niet meegenomen.

¹¹ www.nvao.net

De analyses zijn beschrijvend van aard en verwijzen niet naar de afzonderlijke casuïstiek, maar zijn in algemene termen gesteld. Ter illustratie zijn in de kaders in de tekst verder een aantal *good practices* uitgelicht. Vóór publicatie van de systeembrede analyse is de analyse voorgelegd aan verschillende stakeholders en waar nodig aangepast.

Analyse van het visitatie- en accreditatieproces

De samenstelling van de visitatiepanels

De panelsamenstellingen zijn in 2015 ter instemming voorgelegd aan de NVAO. De lerarenopleidingen van de instellingen zijn beoordeeld door verschillende panels die deels met elkaar overlaptten voor de vergelijkbaarheid en consistentie tussen de beoordelingen. De instellingen en de panels werden ondersteund door twee evaluatiebureaus.

De NVAO heeft erop toegezien dat de panels zo zijn samengesteld dat de opleidingen consistent konden worden beoordeeld. De rapporten van de verschillende panels zijn tegengelezen en de voorzitters van de verschillende panels hebben meerdere keren met elkaar contact gehad. De NVAO vindt dat de kwaliteit van de panels voldoende was om met gezag en in volledige onafhankelijkheid uitspraken te doen over de kwaliteit van de beoordeelde lerarenopleidingen, de EMB en het PDG.

Proces en rapportages

Het accreditatiekader en de bijbehorende werkwijzen zijn door de panels gevolgd. Om tot hun oordelen te komen, hebben de panels vooraf de kritische reflecties van de opleidingen gelezen, aanvullende documentatie bestudeerd en een locatiebezoek afgelegd. Tijdens de bezoeken is met betrokkenen gesproken: als regel gaat het hierbij om het opleidingsmanagement, docenten, examencommissies, opleidingscommissies, studenten en het beroepenveld. Ook is er gekeken naar het gerealiseerde eindniveau van studenten door middel van het beoordelen van afstudeerwerkstukken, stageverslagen, portfolio's van opdrachten en verslagen, en door gesprekken met docenten en studenten.

In de rapporten zijn de bevindingen, argumentaties, kritieken en beoordelingen van de panels verwerkt. De panels gingen hierbij uit van de standaarden uit het beoordelingskader van de NVAO. De verslaglegging is afhankelijk van het onderwerp en/of standaard op opleidingsniveau of op het niveau van het instituut beschreven.

De visitatierapporten leggen transparant de gevolgde werkwijzen uit en de onderbouwing van de oordelen is steeds navolgbaar. Aangaande de focuspunten valt op dat de hoeveelheid informatie en de wijze waarop de informatie verwerkt is, verschilt van rapport tot rapport. Vooral over de kwaliteit van de lerarenopleider als vakdidacticus is weinig terug te vinden.

De rapportages aangaande de EMB, het PDG en de opleidingsscholen boden een beknopte, maar adequate basis voor de genomen accreditatiebesluiten en voor deze systeembrede analyse.

Ontwikkelingen en trends uit de rapporten

Naast de focuspunten kwamen uit de rapporten drie trends naar voren. Ten eerste komt in alle rapporten duidelijk een geëxpliciteerde eigen visie van de opleidingen op het leraarschap naar voren. Daarnaast is er veel aandacht voor de focus op onderzoek en kunnen er interessante conclusies worden getrokken met betrekking tot het studiesucces (de rendementcijfers) .

Visie op het leraarschap / profilering

De lerarenopleidingen hebben allemaal een eigen visie opgesteld over het leraarschap. Deze visies spreken vaak over het willen opleiden van een vakdeskundige, reflecterende en onderzoekende professional. In de meeste visies komen daarbij innovatieve elementen terug zoals Samen Opleiden, *Bildung* en internationalisering. Hieronder bespreken we elementen uit de visies die door de meeste instellingen zijn opgenomen.

Samen Opleiden (ook wel Opleiden in de School genoemd) is een samenwerking tussen de lerarenopleidingen en het werkveld. Er wordt hierbij gestreefd naar het creëren van een professionele leerwerkgemeenschap (PLG), waarbij het werkveld steeds meer een rol gaat spelen in de curriculumontwikkeling van de opleidingen en in het opleiden van de studenten. Zie voor meer hierover het kopje 'werkplekieren'.

Met expliciete aandacht voor *Bildung* (soms 'waarden & professionaliteit' genoemd) willen de lerarenopleidingen de persoonlijkheidsontwikkeling van de toekomstige docent bewust stimuleren door een brede oriëntatie op maatschappij, cultuur en wereldburgerschap. Dit gebeurt bij sommige lerarenopleidingen via het vak drama en bij andere door middel van het vak levensbeschouwing. Ook zit *Bildung* vaak verwerkt in de leerlijn professionalisering, als uitwerking van de pedagogische competentie van de Stichting Beroepskwaliteit Leraren (SBL) of in meer algemene vakken zoals modules beroepsvoorbereiding of onderwijskunde, in de stage, in vakinhoudelijke vakken, vakdidactiek en in keuzeonderwijs.

Veel lerarenopleidingen zijn actief bezig met flexibilisering. Naast het aanbieden van deeltijdtrajecten, wordt er gekeken naar het *blended* aanbieden van modules zodat studenten kunnen kiezen hoe zij de lessen willen volgen, naar leerwegaafhankelijk toetsen en naar andere vormen van maatwerk voor studenten door bijvoorbeeld eerder verworven competenties te accepteren.

Een vorm van flexibilisering waar Hogeschool Windesheim zich in specialiseert is afstandsleren. Hiervoor is een eigen didactiek ontwikkeld die gebaseerd is op het model van Asynchroon Lerende Netwerken. Hierbij worden individuele modules die studenten eigenstandig en tijds- en plaatsonafhankelijk kunnen doornemen afgewisseld met netwerkmodules, waarbij studenten wekelijks op vaste tijdstippen literatuur bestuderen en gezamenlijk opdrachten maken. Docenten geven wekelijks feedback.

Sterk daarbij zijn de efficiënt vormgegeven leermaterialen binnen de elektronische leeromgeving.

Met uitzondering van een enkele lerarenopleiding zijn alle lerarenopleidingen internationaal georiënteerd. De achterliggende visie op internationalisering en de praktische uitvoering kennen een aantal variaties. De visie komt tot uiting in het stimuleren van een brede internationale blik, het aanbieden van vakken in het Engels, het gebruik van inzichten en concepten uit internationale literatuur, en verplichte of aangemoedigde stages en studiereizen in het buitenland. Soms hebben opleidingen en/of instituten contacten opgebouwd met lerarenopleidingen in het buitenland. Een aantal hogescholen focust zich verder op grootstedelijkheid, wat past bij de grote diversiteit in leerlingkenmerken in de respectievelijke steden.

Binnen de meeste lerarenopleidingen is de profilering doorgedrongen tot op de werkvloer. Studenten zijn zich echter niet altijd bewust van de profilering van hun instelling, instituut en/of opleiding. Ook de visie op internationalisering, ICT-didactiek en onderzoek kan vaak nog meer specifiek worden uitgewerkt.

Aanvullend op bovenstaande profileringsvormen, valt de clustering in leergebieden op. Op het vmbo worden steeds vaker vakoverstijgende vakken gegeven zoals Mens & Natuur en Mens & Maatschappij. Ook in het algemeen vormend onderwijs (avo) ontstaan er Science-klassen en kunst, media en cultuur (KMC)-vakken. Sommige instituten hebben daarom hun lerarenopleidingen gesplitst in richtingen alfa, bèta en mens & maatschappij of exact, talen en mens en maatschappij. Dit is meestal vooral een organisatorische splitsing. De bevoegdheid van afgestudeerden blijft verbonden aan de losse opleiding.

De achttien tweedegraads lerarenopleidingen van Hogeschool Inholland zijn gebundeld in zogeheten leergebieden. Dit is mede met oog op een veranderend werkveld, welke een brede basis vraagt van de toekomstige docenten. Studenten leren zo vakoverstijgend denken en handelen. Daarnaast wordt ook het leren in vakoverstijgende studententeams als zeer leerzaam gezien. Het panel beschouwt deze bundeling als een krachtig kwaliteitsinstrument waarmee de ontwikkeling naar een vakoverstijgende benadering in het onderwijs sterk wordt bevorderd.

Uit de rapporten komt naar voren dat sinds de vorige visitatie de instituutsbrede en instellingsbrede profilering meer naar de opleidingen is doorgevoerd. De visie en profilering van de lerarenopleidingen is soms wel en soms niet geheel geïmplementeerd in de programma's, maar overal ten volle in ontwikkeling. Een aantal lerarenopleidingen is bezig met de huidige ontwikkelingen op instituuts- en instellingsniveau door alle vakgebonden curricula door te voeren om de opleidingsprofileringen meer gelijk te trekken. Andere opleidingen zijn nog volop bezig met het verscherpen en afbakenen van hun opleidingseigen profilering.

De onderzoeksleerlijn en de kwaliteit van de eindwerken

Bij alle opleidingen is het doen van onderzoek opgenomen in het curriculum en zijn er maatregelen genomen om de opzet van en voorbereiding op het afstudeeronderzoek te verbeteren. Opleidingen hebben de afgelopen jaren ingezet op intensievere begeleiding van studenten bij het afstuderen en hebben in het curriculum een onderzoeksleerlijn en/of

-competentie opgenomen. Daarnaast worden studenten aangespoord tot het doen van vakdidactisch in plaats van onderwijskundig onderzoek.

Zoals hieronder te lezen in het hoofdstuk 'kwaliteit van de docenten' zetten opleidingen ook sterk in op het verbeteren van de onderzoeksvaardigheden van docenten, zodat zij studenten beter kunnen begeleiden.

Sterk punt aan de Hogeschool Utrecht is de eigen inkleuring die de opleidingen geven aan de Utrechtse leraar: een leraar die kennisoverdrager is, activerende didactiek gebruikt, ICT inzet, zijn gedrag, instructie en begeleiding afstemt op de behoefte van leerlingen, onderzoekend handelt in de onderwijspraktijk, en kritisch reflecteert op de beroepspraktijk en eigen handelen. Het is volgens het panel bijzonder dat de opleidingen per 2015-2016 een achtste competentie 'onderzoekend handelen in de onderwijspraktijk' hebben toegevoegd. Daarmee zorgen de opleidingen ervoor dat studenten hun onderzoekend vermogen expliciet(er) kunnen ontwikkelen.

Er is een sterke verbinding tussen onderwijs en het onderzoek van de lectoraten. Met het lectoraat Methodologie van Praktijkgericht Onderzoek wordt onderzoekend handelen in de onderwijspraktijk vorm gegeven. Er is voor studenten verder intensieve begeleiding op het gebied van themakeuze en onderzoeksvaardigheden.

In vergelijking met de vorige visitatie is de kwaliteit van de afstudeerwerken en vooral ook de kwaliteit van het curriculum op het gebied van onderzoek verstevigd. Uit de eindwerken kan geconcludeerd worden dat de studenten in staat zijn op bachelorniveau te functioneren en onderzoek te doen. Studenten kunnen verder voldoende of goed reflecteren. De opleidingen met een 'goed' op standaard 4 uit het NVAO beoordelingskader ('gerealiseerde eindkwalificaties') hadden vaak afstudeerwerken met een directe relevantie voor de beroepspraktijk. Bij sommige opleidingen kan er meer aandacht uitgaan naar het verwijzen naar literatuur, correct taalgebruik en wetenschappelijke onderbouwing. De panels geven evenwel vaak aan tevreden te zijn met de vooruitgang die de opleidingen hebben geboekt sinds de vorige visitatie.

Studiesucces

Op basis van de cijfers zoals aangeleverd in de rapportages, stelt de NVAO vast dat het studiesucces in de opleidingen een beeld vertonen dat vergelijkbaar is met die van de vorige visitatieronde. De rendementen zoals gepresenteerd in de rapporten zijn lager dan gewenst. De instellingen lijken voldoende aandacht te besteden aan studiesucces en studeerbaarheid door middel van allerhande trajecten en efficiëntieprogramma's; zie voor een toelichting het hoofdstuk *De kwaliteit van de instromende student*. De genomen maatregelen hebben nog niet het gewenste effect kunnen laten zien. Van de laatste cohorten zijn er geen data beschikbaar.

Ontwikkelingen en trends op gebied van focuspunten

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen uit de visitatierapporten van de lerarenopleidingen op gebied van de focuspunten. Het gaat hierbij om een weergave van de bevindingen, de argumentaties, de kritieken, sterke punten en de aanbevelingen die door de panels in de visitatierapporten zijn neergelegd en zijn verwerkt door de NVAO. Onderstaande bevindingen van de NVAO slaan niet op de situatie in de afzonderlijke instellingen of opleidingen, maar laten een zo algemeen mogelijk beeld zien.

De kwaliteit van de instromende student

Er zijn verschillende types studenten te onderscheiden aan de tweedegraads lerarenopleidingen: er zijn havisten, vwo'ers, mbo-doorstromers en studenten die al eerder een opleiding in het hoger onderwijs hebben afgerond. Het niveau van relevante kennis en ervaring verschilt dan ook van student tot student. Met behulp van de wettelijke toelatingseisen, taal- en studieondersteuning en deficiëntieprogramma's trachten de instellingen de kwaliteit van de inkomende student te verbeteren. Door middel van voorlichting proberen instellingen aankomende studenten goed in te lichten over de inhoud en zwaarte van de opleidingen.

Aankomende studenten kunnen zich oriënteren op de opleidingen door middel van open dagen, voorlichtingsmateriaal (gidsen, social media), intakegesprekken en proefstuderen.

Een bijzonder voorbeeld van proefstuderen is te vinden bij Fontys waar een potentiële student acht bijeenkomsten van het eerstejaars vak Onderwijskunde volgt en daarna het tentamen maakt. Als de aankomende student het vak haalt, kan het cijfer mee tellen voor het jaar daarna, wanneer de student is ingeschreven. Een ander mooi voorbeeld van werving is het project 'Leraar – je bent het all!' waarin Fontys zelf talenten scout in het havo en vwo, en het project 'Ranking the class' waarin scholieren elkaar ranken op leraarskwaliteiten.

Veel lerarenopleidingen bieden daarnaast intensieve introductiedagen aan. Studenten nemen bijvoorbeeld tijdens een kennismakingsdag deel aan een kennisbasistoets na het bestuderen van een handboek en het volgen van een aantal korte colleges. Na afloop van deze dag ontvangen alle studenten per e-mail een studieadvies. Andere varianten die de panels tegenkwamen zijn het (voor een talenopleiding) schrijven van een motivatiebrief in een vreemde taal en het geven van korte presentaties over een onderwijskundig dilemma naar keuze door aankomende studenten.

Na inschrijving nemen alle lerarenopleidingen bij toekomstige studenten een studiekeuzecheckgesprek (SKC) af. De uitkomst van het SKC is adviserend. De SKC is soms ook de basis waarop de studieloopbaancoaching de rest van het jaar wordt uitgebouwd. Andere manieren waarop de student wordt ondersteund bij het inschatten van het lerarenberoep zijn, afhankelijk van de instelling, het naar voren halen van de eerste stage, het inzetten van 'peer coaches' en het jaar beginnen met een 'startweek' in de eerste lesweek van het jaar, waarin een brede oriëntatie op het vak en leraarschap aan bod komt. Zoals hierboven besproken zijn de rendementen van de lerarenopleidingen ondanks de inspanningen niet gestegen. Sommige maatregelen, zoals de invoering van de SKC, zijn te recentelijk om effect te kunnen zien. Over de laatste cohorten kunnen er geen uitspraken worden gedaan.

De meeste lerarenopleidingen stellen buiten de wettelijke toelatingseisen (minimaal een instroomniveau van mbo niveau 4) geen extra eisen aan hun instromende studenten. Voor sommige lerarenopleidingen worden aanvullende vakkennis en -vaardigheden gevraagd (bijvoorbeeld Duits in het pakket voor wie de lerarenopleiding Duits kiest). Daarnaast is er bij veel instellingen voor de lerarenopleidingen Engels en Geschiedenis een specifieke intakeprocedure. Vanwege het hoge aantal aanmeldingen is er bij dergelijke opleidingen een numerus fixus en/of decentrale selectie ingevoerd.

Alle lerarenopleidingen zijn hard bezig met het verbeteren van de kwaliteit van de instromende studenten. Anders dan bij de pabo's is er geen verplichte toets die behaald moet worden om toegelaten te worden tot de tweedegraads lerarenopleiding. De meeste lerarenopleidingen nemen na aanvang van de studie wel een diagnostische taaltoets Nederlands af, waarna – indien nodig – een ondersteunend programma wordt aangeboden. Bij één instelling werd er verder gesproken over een *summer school* Wiskunde voor instromers exacte vakken en over een vakinhoudelijk deficiëntieprogramma bij de vakken Biologie en Maatschappijleer. Sommige hogescholen bieden daarnaast ook een deficiëntieprogramma aan speciaal voor mbo'ers. Deze programma's zijn over het algemeen gericht op taal, maar ook op het aanleren van een juiste studiehouding en het 'leren leren'.

Ondanks de deficiëntieprogramma's is taalvaardigheid een probleem op veel hogescholen. Bij een aantal lerarenopleidingen merken de panels op dat taaleisen in toetsing en eindproducten nog strenger gehanteerd kunnen worden. Ook was een panel van oordeel dat een aantal lerarenopleidingen de taaltrainingen voor taalzwakke studenten verplicht moeten stellen.

Naast het vaststellen en wegwerken van deficiënties wordt er ook gekeken naar de motivatie en verwachtingen van studenten. Uit bijna alle rapporten blijkt dat studenten op alle instellingen intensief worden begeleid in het eerste jaar van hun opleiding op het vlak van persoonlijke ontwikkeling en studeerbaarheid middels coaching of intervisie.

Om een diverse instroom van studenten te bedienen, bieden opleidingen verscheidene alternatieve routes aan binnen de bacheloropleidingen. Er worden geheel Engelstalige trajecten, driejarige vwo-trajecten, kopopleidingen en honoursprogramma's aangeboden. Ook zijn er bi-diplomeringstrajecten waar studenten worden opgeleid tot zowel leraar basisonderwijs als tweedegraads leraar Nederlands, Geschiedenis, Aardrijkskunde of Wiskunde, en waarvan afgestudeerden vooral binnen het vmbo en het praktijkonderwijs les gaan geven.

De opleiding IDEE van de Hogeschool van Amsterdam (HvA) is gericht op een zogeheten bi-diplomering of 'double degree' en wordt aangeboden in samenwerking met de University of Wolverhampton (UoW) in Engeland. Tijdens de hoofdfase (de fase na het zogeheten 'foundation year') volgen Nederlandse en Britse studenten de helft van het programma in Wolverhampton en de helft in Amsterdam. De studiepunten die behaald worden in beide instellingen tellen mee voor de twee eindkwalificaties van de opleiding, zijnde de Bachelor of Education van de HvA en de Bachelor of Arts (B.A. Honours) in Education Studies and English van de UoW.

De eindkwalificatie in Engeland is een academische graad op wo-honours niveau. De eindkwalificatie in Nederland is een hbo-bachelor met een tweedegraads bevoegdheid in Engels. Studenten behalen beide kwalificaties.

De lerarenopleidingen hanteren vaak een strikt vrijstellingenbeleid. Studenten krijgen alleen vrijstelling als (een deel van) de inhoud van de al behaalde opleiding gelijk is. De student moet dit zelf aantonen aan de hand van bewijsmateriaal. Eerder verworven competenties (EVCs) worden daarbij niet altijd als vrijstelling geaccepteerd. Eventuele vrijstellingen worden bij de start van de opleiding door de examencommissie bepaald en vastgelegd. Een aantal instellingen zet in op maatwerktrajecten. Bij deeltijdopleidingen worden soms gerichte studiecontracten afgesloten, waarin ook vrijstellingen of specifieke studieroutes worden vastgelegd. Afstandsleren, *blended learning* en leerwegaafhankelijk toetsen bieden goede mogelijkheden om te differentiëren en waar gewenst te versnellen. Zie hiervoor ook *Visie op het leraarschap / profilering* op pagina 11.

Conclusie

De panels stellen vast dat de tweedegraads lerarenopleidingen inzetten op het verder verhogen van de startbekwaamheid van instromende studenten. Door middel van diverse niet-bindende toetsprocedures krijgen ze goed zicht op eventuele deficiënties. Op maat van deficiënties voorzien ze gepaste remediëring. Toch wordt er in diverse rapporten gewezen op het beperkte taalniveau van instromende studenten. Alle lerarenopleidingen proberen door middel van o.a. de SKC, studiebegeleiding en bijscholing de kwaliteit van de instromende student te borgen en te verbeteren.

De implementatie van de kennisbasis en de kennistoetsing in het curriculum

De generieke kennisbasis voor de tweedegraads lerarenopleidingen¹² (GKL) beschrijft de conceptuele kennis voor het 'meesterschap' waarover een startbekwame leraar dient te beschikken. Het behelst kennis op het gebied van onderwijskunde, pedagogiek en algemene didactiek. In antwoord op de afspraak die is gemaakt met OCW om twee afstudeerrichtingen - 'algemeen vormend onderwijs' (avo) en 'beroepsgericht onderwijs' (bo) - in te voeren werd de GKL middels een addendum¹³ verrijkt met kernconcepten en kernmethodieken met een focus op het beroepsgericht onderwijs. Er is ook een addendum ICT bij de generieke kennisbasis verschenen waarin met name de ICT-vaardigheden waarover een leraar moet beschikken, is vastgelegd.

Naast de GKL zijn er vakgebonden kennisbases die ervoor zorgen dat de kenniscomponent van elke lerarenopleiding vastligt, de zogenoemde landelijke kennisbases (LKB). Het minimale eindniveau van 21 tweedegraads avo vakken is inmiddels duidelijk vastgelegd.¹⁴ De bijbehorende landelijke kennistoetsen (LKT) zijn ontwikkeld om te meten of studenten over de vereiste basiskennis beschikken. Het behalen van deze LKT is verplicht voor het behalen van het diploma. De afgelopen jaren zijn de generieke kennisbasis en de vakgebonden kennisbases geïmplementeerd in de curricula van de opleidingen. Een aantal van de LKB en LKT worden met de ervaringen die zijn opgedaan nu herzien, te beginnen met de bètaopleidingen.¹⁵

Implementatie kennisbases

De implementatie van de kennisbases heeft gezorgd voor standaardisering van de tweedegraads curricula op landelijk niveau. De generieke kennisbasis en de vakinhoudelijke en vakdidactische kennisbases waren ten tijde van de visitatie in alle curricula geïmplementeerd. Sommige opleidingen hebben er voor gekozen om bij de implementatie te controleren of de LKB wordt gedekt in de al bestaande onderwijsprogramma's en de toetsing. Hierop volgend zijn de programma's waar nodig aangepast. Andere opleidingen hebben ten gevolge van de implementatie een geheel nieuw curriculum ontworpen en zien de kennisbases echt als basis voor de inrichting ervan. Uit alle rapporten blijkt dat de kennisbasis van de vakken gekoppeld is aan onderdelen in het opleidingsprogramma en de toetsing. De opleidingen hebben bij de generieke kennisbasis ook het addendum mee genomen waarin de profilering op gebied van algemeen vormend onderwijs (avo) en beroepsonderwijs (bo) zichtbaar wordt.¹⁶ Veel instellingen hebben naast de kennisbasis en de zeven SBL-competenties nog extra leerlijnen, gedragsindicatoren en/of competenties toegevoegd aan de beoogde eindkwalificaties van hun studenten, vaak met een focus op onderzoek of ICT.

---

¹² GKL (2011): https://10voordeleraar.nl/documents/kennisbases_bachelor/kb-generiek.pdf

¹³ ECBO (2013): Addendum generieke kennisbasis tweedegraads lerarenopleidingen. Focus op beroepsonderwijs.

¹⁴ Voor de avo vakken zijn dat: Spaans, Fries, Nederlands, Engels, Duits, Frans, Wiskunde, Natuurkunde, Scheikunde, Biologie, Godsdienst/Levensbeschouwing, Islamgodsdienst, Aardrijkskunde, Geschiedenis, Maatschappijleer, Bedrijfseconomie, Algemene economie, Pedagogiek, Omgangskunde, Gezondheidszorg en Welzijn, Techniek (onderbouw). Daarnaast zijn er kennisbases voor Beeldende Kunst & Vormgeving, Drama, Muziek, Dans, Consumptieve techniek, Technische beroepsopleidingen (PTH), Educatie en Kennismanagement groene sector en de ALO.

¹⁵ Alle 21 tweedegraads avo-vakken hebben inmiddels hun herijkingswensen voor de LKB bekend gemaakt. De LKB's worden voor de zomer van 2017 herzien.

¹⁶ ECBO (2013)

Sommige opleidingen vinden verder dat de LKB niet altijd passend is als basis voor het curriculum en zoeken in overleg met *peers* van andere instellingen naar aanpassingen. De bètaopleidingen zijn de huidige kennisbases aan het evalueren en ontwikkelen een herijkte versie. Aankomende jaren volgen ook de andere clusters. Binnen het project 10voordeleraar vindt bij alle 21 avo-vakken evaluatie en herijking van de LKB plaats.

In het rapport *Beginnende leraren kijken terug* over de tweedegraads-lerarenopleidingen van de Inspectie¹⁷ staat dat 80% van de afgestudeerden tevreden is over de vakkennis die zij hebben opgedaan.

Implementatie kennistoets

Alle opleidingen nemen conform de landelijk gemaakte afspraken binnen de Vereniging Hogescholen de digitale LKT van het vak af, met uitzondering van de studenten die het Kop-traject volgen. Studenten krijgen twee toetskansen per jaar en moeten de toets behaald hebben voordat zij afstuderen. Er zijn LKTs voor de bacheloropleidingen Aardrijkskunde, Biologie, Duits, Algemene economie, Bedrijfseconomie, Engels, Frans, Geschiedenis, Gezondheidszorg en Welzijn, Maatschappijleer, Natuurkunde, Nederlands, Omgangskunde, Scheikunde en Wiskunde. Voor de vakken Techniek, Technische beroepsopleidingen, Spaans, Pedagogiek, Consumptieve Techniek, Fries, Islamgodsdienst en Godsdienst/levensbeschouwing is er (nog) geen LKT. Ook de ALO's en de lerarenopleidingen in de kunsten hebben geen LKT.

De opleidingen zonder LKT vergelijken binnen het project Peer-review van 10voordeleraar de manier waarop zij intern de kennisbasis toetsen.¹⁸ Voor het vak Techniek bijvoorbeeld hebben de vier verwante opleidingen Techniek in Nederland met elkaar afgesproken peerreviews te gaan houden. De eerste reviewronde heeft plaatsgevonden in april 2014. Islamgodsdienst is de enige opleiding in Nederland en vergelijkt de kennistoets die zij afnemen met een opleiding in België. Opvallend bij de taalvakken zijn de extra, internationale, taaltoetsen. Zo wordt bij Spaans als extra borging de DELE-toets afgenomen. Ook voor de lerarenopleidingen Engels, Duits en Frans wordt een internationale taaltoets verplicht afgenomen als onderdeel van de borging van de kennisbases. Het zijn respectievelijk het Cambridge Proficiency of English examen, het internationaal gevalideerde examen Goethe-Zertifikat en het internationaal gevalideerde examen TCF (test de connaissances du français).

Uit de rapporten blijkt dat sommige lerarenopleidingen een voorbereidingscursus aanbieden aan hun studenten. De panels geven aan dat het hierbij niet gaat over *teaching to the test*, maar over een gedegen voorbereiding op de toetsvorm en het ophalen van eerder opgedane kennis. Andere opleidingen bereiden de studenten vooraf niet expliciet voor op de LKT, maar houden een informatiebijeenkomst of wijzen studenten op de mogelijkheid een proeftoets te maken op de site van 10voordeleraar. Een mooi voorbeeld van meer geïntegreerd voorbereiden is een opleiding die studenten

---

¹⁷ http://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/content/assets/publicaties/2015/10/beginnende-leraren-kijken-terug-deel-2_tweedegraads-lerarenopleiding.pdf

¹⁸ Het project Peer-review 10voordeleraar richt zich ook op de andere lerarenopleidingen en beslaat meer dan alleen het bekijken van de interne toetsing. Vakdocenten van de diverse instellingen bespreken binnen dit project ook hoe de kennisbasis bij de diverse instellingen aandacht krijgt in het curriculum, hoe dit kwalitatief versterkt kan worden en wat er bij de herijking van de kennisbasis aangepast moet worden. Zie verder het jaarverslag van de Raad van Kwaliteitsborging Peer-review

voorbereidt op de LKT door middel van een vak 'didactiek rondom toetsing'. De studenten moeten zelf een multiplechoice-proeftoets ontwikkelen en nemen op die manier nog eens alle lesstof uit voorgaande studie jaren door.

Hoewel het bestaan van de LKT positief wordt ontvangen door docenten, komen uit de rapporten enkele kritische opmerkingen naar voren.

In zijn algemeenheid kan worden opgemerkt dat de kritische opmerkingen enerzijds gaan over de vorm van de toets (meerkeuzevragen) en anderzijds over het feit dat de vakdocenten vinden dat er meer vragen gesteld zouden moeten worden op de hogere kennisniveaus (van Bloom).¹⁹ Verdere kritiek is dat de toets niet altijd aansluit bij de kennis en vaardigheden die er nodig zijn op school. Bij een van de vakken waren er vragen over de normering, validiteit en betrouwbaarheid van de toets. Voor alle vakken geldt dat na de herijking van de kennisbasis opnieuw zal worden gekeken naar de inhoud en vorm van de LKT.²⁰ Verder wordt er nu een onderzoek (bij wiskunde) uitgevoerd door het landelijke vakoverleg van de vakdocenten die samen met 10voordeleraar kijken welke toetsvorm het meest geschikt is voor de LKT. Tot slot is 10voordeleraar bezig met een ander toetssysteem dat andere vormen dan meerkeuzevragen en het meten van hogere kennisniveaus mogelijk maakt.²¹

Uit de rapporten van de panels is niet veel informatie te halen over de mening van studenten aangaande de LKT. Er zijn echter signalen dat studenten de toetsen zien als een verzwarende van de studie en een mogelijk extra struikelblok.

Conclusie

De GKL, LKB en de LKT zijn volledig geïntegreerd in de programma's van de opleidingen. De manier waarop de LKB is verwerkt in het programma en de mate van voorbereiding op de LKT varieert van opleiding tot opleiding. Alle avo-vakken zijn druk bezig om hun kennisbasis te herijken waarbij voor allen geldt dat aan de hand van die herijkte kennisbasis ook opnieuw wordt gekeken naar de (samenstelling, toetsmatrijs en vorm van de) bijbehorende LKT. Het bètacluster trapt af met deze herziening.

Het behalen van de LKT is bij alle opleidingen een vereiste om af te studeren. De bestuurlijke afspraak om de LKT af te nemen is bij elke instelling opgenomen in de Onderwijs- en examenregeling.

De LKB en de LKT hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de borging van de basiskwaliteit van studenten. Een aantal opleidingen is er in geslaagd om het eindniveau nog hoger te trekken en is hiervoor door het panel beloond met een 'goed'.

---

¹⁹ Analyseren, toepassen, evalueren en creëren. Zie bijvoorbeeld Anderson, L.W.; Krathwohl, D.R., eds. (2001) A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives. Allyn and Bacon.

²⁰ Zie voor meer informatie het Jaarverslag 2015 van 10voordeleraar .

²¹ Zie het Jaarverslag Raad van Kwaliteitsborging Kennistoetsing voor de stappen die sinds de publicatie van de visitierapporten zijn ondernomen.

De kwaliteit van de docenten (docenten lerarenopleidingen én de docenten op de werkplek) en de kwaliteit van de vakdidacticus in het bijzonder

Tegelijk met de vakinhoud onderwijzen lerarenopleiders ook het onderwijzen zelf. Deze dubbele bodem, ook wel *teach as you preach* genoemd, zijn de panels in alle instellingen tegengekomen. De kwaliteit en professionele ontwikkeling van docenten is een belangrijk aspect bij het analyseren van de kwaliteit van de gehele lerarenopleiding.

Kwaliteit docenten

Uit de rapporten blijkt dat het onderwijs wordt verzorgd door gekwalificeerde docenten en dat studenten in grote meerderheid tevreden zijn met de kwaliteit van hun docenten. De docenten hebben bijna allemaal een masterdiploma en/of eerstegraads bevoegdheid of zijn gepromoveerd. De panels laten zich niet concreet uit over de kwaliteit van hun vakdidactische vaardigheden.

Instellingen zijn bezig met het professionaliseren van de docententeams. Afhankelijk van de instelling zijn (een aantal van) de volgende maatregelen genomen:

Cursusaanbod voor docenten

- Aanbod van assessoren- en supervisorencertificering aan interne en externe assessoren
- Scholing in toetsing en examinering; BKE certificering voor alle docenten en minimaal 1 docent met SKE certificering per opleiding
- Cursusaanbod over *Bildung*, mediawijs/mediageletterdheid, *blended learning*, ICT, 'Leren voor de Toekomst', onderzoeksvaardigheden, etc.

Deelname trajecten of projecten

- Deelname aan vakdidactische netwerken
- Deelname aan de kenniskring van lectoraten
- Een specifiek inductietraject voor startende docenten
- (Verplichte) deelname van een professionaliseringstraject voor begeleiders van afstudeeronderzoeken
- Stage lopen op scholen in het beroepsonderwijs.
- Project ter verbetering van samenwerking tussen de teams in cultuurverandering
- VELON-registratie

Overige maatregelen

- Het herzien van het profiel van instituutsopleiders en bijbehorende professionaliseringstrajecten
- Het opstellen van een teamontwikkelplan (TOP) op opleidingsniveau door elk opleidingsteam opgesteld met de professionaliseringsdoelen voor dat jaar (teamleren)
- Het bespreken van ontwikkelingsmogelijkheden tijdens de jaarlijkse gesprekken in de personeelsevaluatiecyclus

Een van deze maatregelen is de VELON-registratie. Voor lerarenopleiders is in 2012 een beroepsstandaard vastgesteld welke aan de basis ligt van de beroepsregistratie van lerarenopleiders.²² Er zijn twee types lerarenopleiders: instituutsopleiders vanuit de instellingen en schoolopleiders op de scholen waar het werkplekleren (Opleiden in de School/Samen Opleiden) plaatsvindt (zie pagina 25). De meeste hogescholen zetten in het kader van professionalisering in op VELON-registratie. Eén instelling geeft echter aan dat VELON-registratie in de huidige vorm van geringe toegevoegde waarde is voor hun professionele ontwikkeling en stuurt dus niet aan op registratie. Bij een andere instelling

²² www.lerarenopleider.nl/velon/beroepsstandaard

is VELON-registratie juist een voorwaarde voor doorgroei naar de functie van seniordocent. Twee instellingen geven aan te streven naar VELON-registratie van hun gehele docentenbestand.

Het Instituut voor Lerarenopleidingen (IvL) van de Hogeschool Rotterdam is, samen met Fontys Tilburg, voorloper op het gebied van docentprofessionalisering. Het motto van IvL is: 'De lerarenopleider maakt het verschil!' Docenten zijn niet langer alleen vakdocent maar opleider van aankomende leraren. In 2015 werkte het IvL toe naar 50 à 60 docenten van de tweedegraads lerarenopleidingen die VELON geregistreerd zijn en het instituut streeft naar volledige certificering.

Het IvL kent een uitgebreid cursusaanbod en geeft een middag per week ruimte voor professionalisering. Docenten die de context van het beroepsonderwijs niet kennen, worden gestimuleerd en gefaciliteerd om gedurende vier maanden een dagdeel per week stage te lopen in het mbo of vmbo. Nieuwe lerarenopleiders krijgen een driejarig inductieprogramma aangeboden. Interessant is de inzet van collegiale visitatie sinds 2012-2013 voor alle docenten die meer dan 0,4 fte in dienst zijn. De Hogeschool Rotterdam is een voorbeeld op het gebied van dit type collegiale consultatie.

Het auditteam vindt de 'menukaart' voor professionalisering die het IvL de docenten aanbiedt mooi.

Kwaliteit schoolopleiders en werkplekbegeleiders

De kwaliteit van de begeleiders op scholen is divers. Het lijkt er op dat de structuren van de (academische) opleidingsscholen ervoor zorgen dat de begeleiding daar goed is georganiseerd. De begeleiding van studenten vindt er plaats in teams waarin de schoolopleider, werkplekbegeleider en instituutopleider zitting hebben. Over het algemeen worden de betrokkenen adequaat gefaciliteerd in hun begeleidingstaken, stemmen zij op vaste momenten (en indien nodig tussentijds) onderling af en zijn zij inhoudelijk toegerust op het begeleiden van studenten. Bij reguliere stagescholen is er echter nog een verbeteringslag te maken. Zie hiervoor verder bij *Werkpleklers en stage-en opleidingsscholen* (zie pagina 25). Afhankelijk van de instelling zijn (een aantal van) de volgende maatregelen genomen:

Cursusaanbod voor schoolopleiders/werkplekbegeleiders/stagebegeleiders

- Verplichte trainingen op het gebied van beoordeling
- Aanbod van assessoren- en supervisorencertificering aan werkbegeleiders
- Basistraining begeleidingsvaardigheden voor werkbegeleiders op opleidingsscholen

Deelname trajecten

- Deelname VELON-registratietraject schoolopleiders
- Contactdagen voor schoolopleiders en stagecoördinatoren
- (Verplichte) deelname aan een professionaliseringstraject begeleiders afstudeeronderzoeken

Conclusie

Docenten van de tweedegraads lerarenopleidingen zijn van goede kwaliteit. Ze hebben een mastergraad en/of een eerstegraads onderwijsbevoegdheid of zijn gepromoveerd. De instellingen zetten duidelijk in op verdere professionalisering. Daarnaast wordt ook gewerkt aan verdere bekwaming van de schoolopleiders, werkplekbegeleiders en/of stagebegeleiders.

De implementatie van de twee afstudeerrichtingen: 'algemeen vormend onderwijs' en 'beroepsgericht onderwijs'

Conform landelijke afspraken kiezen alle studenten vanaf het collegejaar 2015-2016 voor de afstudeerrichting algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) of (voorbereidend) beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo, gezamenlijk bo). De afstudeerrichtingen omvatten vakinhoudelijke, vakdidactische en pedagogisch-didactische onderdelen speciaal gericht op de gekozen schoolsoort. De stageperiode als leraar in opleiding (lio) en het afstudeeronderzoek worden ook vormgegeven in deze afstudeerrichting. Met het introduceren van afstudeerrichtingen is er expliciet ruimte gecreëerd in het programma om specifieke (zorg)vragen van bepaalde groepen leerlingen en omgang met het specifieke beroepenveld te behandelen. De eerste lichte studenten van deze nieuwe afstudeerrichtingen zal in augustus 2017 afstuderen.

Het ministerie van OCW sprak met de NVAO af dat in deze accreditatieronde de visitatiepanels beoordelen hoe de opleidingen de afstudeerrichtingen hebben vormgegeven. Bij het maken van de afspraak was reeds bekend dat het nog te vroeg zou zijn voor een eerste effectenmeting. Desalniettemin werd het belangrijk geacht dat in de rapportages een stand van zaken over de implementatie zou worden opgenomen om te verwerken in de systeembrede analyse.

Implementatie afstudeerrichtingen

Bij veel instellingen was de implementatie van de afstudeerrichtingen ten tijde van de visitatie nog in volle ontwikkeling. Eén instelling wachtte eerst het addendum 'Focus op beroepsonderwijs' bij de GKL af, om deze samen met de afstudeerrichting beroepsgericht onderwijs in te voeren. De overige instellingen waren wel al stapsgewijs begonnen met de invoering van de afstudeerrichtingen door vakken te ontwerpen, het werkveld te consulteren, etc. Sommige opleidingen boden al een profilering (voorbereidend) beroepsgericht onderwijs (vmbo/ mbo) aan in jaar 3 en 4.

Momenteel is duidelijk dat de afstudeerrichtingen over het algemeen in het vierde jaar van de bachelor worden gepositioneerd en dat de complete 60 EC van dat studiejaar daaraan worden besteed. Bij sommige opleidingen start de afstudeerrichting al in het derde jaar. Aan het einde van het tweede of derde studiejaar maken de studenten de keuze voor hetzij avo hetzij bo. Zij lopen daarna stage op een werkplek op een bijpassende school. Alle leerlijnen krijgen in het laatste jaar vorm binnen de context van de afstudeerrichting. Afstudeerstage en -onderzoek worden uitgevoerd op een school in de gekozen richting. In het programma hebben de opleidingen vakken specifiek ingericht voor de beide afstudeerrichtingen of hebben zij geheel nieuwe vakken ontwikkeld.

Voor niet alle vakken is de invoering van afstudeerrichtingen evident. Het vak Maatschappijleer bijvoorbeeld wordt in het avo traditioneel door eerstegraads docenten onderwezen. Instellingen hebben verschillende keuzes gemaakt bij het wel of niet aanbieden van beide afstudeerrichtingen voor deze opleiding. Voor wat betreft de implementatie van de afstudeerrichting vmbo/mbo nemen de talen een bijzondere plaats in. Voor Frans geldt dat de positie op het (v)mbo onder druk staat waardoor studenten Frans waarschijnlijk zullen kiezen voor de afstudeerrichting algemeen vormend onderwijs. Voor Duits bieden de lerarenopleidingen beide afstudeerrichtingen aan, maar verwacht wordt – gezien Duits verplicht voorkomt in de curricula van havo/vwo - dat studenten de afstudeerrichting algemeen vormend onderwijs kiezen.

Sommige lerarenopleidingen kiezen resoluut voor één enkele afstudeerrichting. Een opleiding Zorg & Welzijn biedt bijvoorbeeld alleen de afstudeerrichting beroepsgericht onderwijs aan. Het vak 'Verzorging' op havo/vwo komt nog maar sporadisch voor. Dit geldt ook voor het vakgebied Omgangskunde wat alleen in het (v)mbo verzorgd wordt.

Eén instelling heeft er voor gekozen om vmbo-t tot de avo te rekenen en één instelling heeft gekozen om op verzoek van het werkveld een vmbo én een mbo variant te introduceren binnen de afstudeerrichting beroepsgericht onderwijs.

Opleidingen van de NHL werken samen met het werkveld aan de ontwikkeling van de afstudeerrichtingen algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) of (voorbereidend) beroepsonderwijs (vmbo/mbo). De afstudeerrichting beroepsonderwijs kent, anders dan bij de andere instellingen, twee varianten: vmbo en mbo. Dit op verzoek van het werkveld dat graag een grotere rol speelt in de voorbereiding van het nieuwe curriculum en conform het advies van de Onderwijsraad (2011). De mbo-context krijgt steeds meer aandacht in de opleidingen van NHL.

Ook bij andere instellingen is er met het beroepenveld gesproken over de invulling. Bij een instelling resulteerde dat in een meer uitgesproken differentiatie tussen avo en bo. Bij meerdere instellingen zijn oriëntatiecursussen ontwikkeld, wordt het aangemoedigd of verplicht om vóór het maken van een keuze op beide types scholen stage te lopen en is vakdidactiek voor het beroepsonderwijs ingevoerd binnen de gemeenschappelijke onderwijskundige leerlijn. In het curriculum in de hoofdfase wordt vanuit de vakdidactische leerlijn ook al aandacht besteed aan de afstudeerrichtingen.

Voorlichting afstudeerrichtingen

De rapporten gaven weinig zicht op de manier en de hoeveelheid van voorlichting over de afstudeerrichtingen. Zoals hierboven aangegeven zijn er oriëntatiecursussen waar naar alle waarschijnlijkheid de link wordt gemaakt met de aankomende keuze die de student moet maken en wordt via de vakdidactische leerlijn aandacht geschonken aan de verschillen tussen het avo, vmbo en mbo.

Conclusie

Uit de rapporten blijkt dat de afstudeerrichtingen in 2015 bijna overal volop in ontwikkeling waren en in sommige gevallen al deels geïmplementeerd. De volgende accreditatieronde zal moeten blijken of de invoering van de afstudeerrichtingen positieve effecten heeft gehad op de kwaliteit en inhoud van het onderwijs en op het uitvoeren van de beroepsuitoefening in de praktijk. Daarvoor is het in deze accreditatieronde nog te vroeg gezien de start van de afzonderlijke afstudeerrichtingen in 2015.

Werkplekieren en stage- en opleidingsscholen

De integratie van theorie en praktijk vindt voornamelijk plaats in het praktijkdeel op de stageplek. Er zijn twee types scholen waar studenten stage kunnen lopen: reguliere stagescholen en (academische) opleidingsscholen. Uit de rapporten komt naar voren dat de kwaliteit van de begeleiding bij stages op stagescholen soms als minder wordt ervaren dan die bij stages op (academische) opleidingsscholen. De instituutsbegeleiding is vaak beperkt en de student moet veel zaken zelf organiseren. Op stagescholen is er niet altijd iemand die de student kan begeleiden bij het afstudeeronderzoek. Studenten ervaren dit als minder prettig. Op basis van de studentenervaringen komen de panels tot de conclusie dat de kwaliteit van stages op stagescholen soms minder is dan die op de opleidingsscholen. De panels maken zich zorgen over deze (mogelijke) discrepantie tussen de stagekwaliteit op (academische) opleidingsscholen en niet-opleidingsscholen.

Bij veel opleidingen en instellingen wordt er gewerkt om het werkplekieren (Samen Opleiden) een grotere rol te geven in het programma.

Bij de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) is men van mening dat het duurzaam opleiden van leraren het meest succesvol is als dit in en samen met het werkveld gebeurt. Het instituut heeft het initiatief genomen voor het Samen Opleiden en heeft de verdere ontwikkeling van dit concept hoog op de agenda staan. De HAN streeft naar een geleidelijke ontwikkeling van een professionele leerwerkgemeenschap met de instellingen en opleidingsscholen, waarbij er steeds meer sprake is van co-creatie bij de curriculumontwikkeling. Ook landelijk profileert de HAN zich volgens het panel op het gebied van Samen Opleiden, o.a. binnen de ADEF adviescommissie Opleiden in de School en als voorzitter van de voorlopersgroep Opleiden in de School, die vanuit het ministerie van OCW is gestart.

Vaak is er sprake van een goede samenwerking tussen de instellingen en scholen met veel persoonlijke contacten tussen docenten op hbo en vo/bo scholen, maar op individueel vlak lijkt het ook voor te komen dat de begeleiding vanuit het instituut op de school tegenvalt met beperkte bezoeken aan de stageschool. Ook zien studenten liever een vakdidacticus dan een algemene onderwijskundige langskomen om de lessen te analyseren.

Voor populaire studies zoals Geschiedenis is het aantal stageplekken beperkt. Daardoor krijgen lerarenopleidingen de studenten Geschiedenis moeilijk geplaatst. De opleidingen zijn zich hier van bewust en proberen door intensieve contacten met bevoegde docenten het aantal stageplekken uit te breiden.

Panels concluderen met tevredenheid dat de samenwerking binnen de (academische) opleidingsscholen de afgelopen jaren verder is uitgebouwd. De gezamenlijke visie op samen opleiden wordt in de regel breed gedragen en partners weten elkaar op zowel strategisch als operationeel niveau te vinden. Taken en verantwoordelijkheden in de begeleidings- en beoordelingsstructuur zijn vastgelegd en er zijn stappen gezet in de kwaliteitsborging van processen. Ook in de onderwijsleeromgeving wordt het samen opleiden tastbaarder: het is steeds gebruikelijker dat praktijkopdrachten in samspraak ontwikkeld worden en dat instituten en partnerscholen samen invulling geven aan thematische en intervisiebijeenkomsten op de scholen. Daarmee wordt de kloof tussen

theorie en praktijk kleiner. Er wordt geïnvesteerd in de professionalisering van docenten en daarmee in de kwaliteit van de begeleiding en van het onderwijs in het algemeen.

Niet alle opleidingsscholen zijn even ver gevorderd in het vormgeven en implementeren van de samenwerking. Zaken die de komende periode aandacht verdienen zijn het ontwikkelen van integraal personeelsbeleid en centrale kwaliteitszorgsystemen, het verder versterken van de vakdidactische scholing van werkplekbegeleiders op de scholen en het vormen van professionele leergemeenschappen. De onderzoeksgerichtheid van de samenwerkingsverbanden is nog sterk in ontwikkeling. Binnen opleidingsscholen met een academische kop is onderzoek niet op alle aangesloten scholen evenzeer ingebed geraakt. De komende jaren zal men de visie op het soort onderzoek dat men wil doen en de vertaling daarvan in onderzoeksprogramma's verder moeten aanscherpen. Ook de scholing van onderzoeksdocenten, het optuigen van een onderzoeksinfrastructuur, en het intensiveren van bovenschoolse kennisdeling zijn aandachtspunten voor opleidingsscholen met een academische kop.

In de overkoepelende analyse van alle lerarenopleidingen in Nederland zullen de opleidingsscholen uitgebreider worden besproken.

Conclusie

De NVAO concludeert dat alle (academische) opleidingsscholen als voldoende zijn beoordeeld door de panels. Verbetering is nog te realiseren op het vlak van informatievoorziening tussen de scholen. Werkplekbegeleiders zijn in een aantal gevallen niet goed op de hoogte van de eisen die de instituten aan de studenten stellen en ook hun vakdidactische kennis behoeft versterking. Daarnaast geldt dat de (begeleidings-)structuren op reguliere stagescholen beter uitgebouwd moeten worden. De studentenevaluaties laten zien dat deze stages soms als minder prettig worden beschouwd dan de stages op opleidingsscholen. De NVAO raadt daarom aan om mogelijkheden te verkennen om de verschillen tussen de kwaliteit van stages op een reguliere stageschool en een 'opleidingsschool' te minimaliseren. Op de korte termijn is het raadzaam om te voorkomen dat studenten óf alleen maar bij stagescholen, óf alleen maar bij opleidingsscholen hun praktijkervaringen op doen.

Kopopleiding

Met een kopopleiding (voltijd) kan een student met een bachelorsdiploma in één jaar een tweedegraads onderwijsbevoegdheid behalen, waarna hij aan de slag kan in het beroepsonderwijs, de volwasseneneducatie en in de onderbouw van het algemeen vormend onderwijs. Om aan een kopopleiding te beginnen moet de student een relevante vakbachelor of vakmaster hebben behaald die direct aansluit bij het vakgebied van de lerarenopleiding. Voor toelating tot de kopopleiding wordt een verwantschapstabel gehanteerd.²³

Omdat de studenten hun vakbachelor al hebben behaald, richt de kopopleiding zich op (vak)didactische en pedagogische scholing. Informatie over de kopopleidingen in de rapporten was eerder schaars. Toch kan geconcludeerd worden dat de kwaliteit ervan voldoende is. De studenten eindigen op het eindniveau Startbekwaam (niveau 3). De programma's zijn aantoonbaar gebaseerd op de (algemene) SBL-competenties en op de relevante vakdidactiek. Studenten van de kopopleiding hoeven geen LKT af te leggen.

Conclusie

De kwaliteit van de kopopleidingen is voldoende. De panels suggereren geen specifieke verbeteringen.

---

²³ http://www.wordleraarinheto.nl/fileadmin/files/documents/Verwantschapstabel_2015.pdf

Educatieve minor beroepsonderwijs

De educatieve minor beroepsonderwijs (EMB) is ontworpen om nieuwe doelgroepen aan te spreken voor het leraarschap. Het gaat om hbo-bachelorstudenten die vakinhoudelijk bekwaam zijn om les te geven in beroepsgerichte vakken in het vmbo en mbo, maar die in eerste instantie niet voor het leraarschap hebben gekozen. De EMB moet een aantrekkelijke route worden naar het leraarschap, juist voor beroepsgerichte vakken waarvoor nog geen goed aansluitende lerarenopleiding bestaat. De EMB leidt niet tot benoembaarheid in het onderwijs, maar studenten krijgen wel een vrijstelling voor onderdelen van het programma van een aansluitende kopopleiding. Een periodiek extern toezicht op de kwaliteit van de educatieve minoren vindt OCW daarom van belang. In de accreditatiebesluiten van de tweedegraads lerarenopleidingen is expliciet het oordeel van het panel met betrekking tot de EMB opgenomen. De geldigheidsduur is gelijk aan de accreditatietermijn van de tweedegraads lerarenopleidingen. Het ministerie van OCW koppelt geen civiel effect aan de beoordeling en daarom worden de oordelen van de NVAO niet naar OCW gestuurd.

Conclusie

Alle educatieve minoren beroepsonderwijs zijn positief beoordeeld door de panels en de NVAO. De NVAO constateert dat er nog maar beperkte aantallen studenten de EMB hebben doorlopen. De dossiers die er waren vertoonden echter het gewenste niveau en de toetsing verloopt volgens de panels helder en inzichtelijk. Vakinhoudelijk zijn de studenten goed onderlegd, maar bij sommige EMBs mag er nog meer aandacht gaan naar vakdidactiek. Dit is belangrijk met het oog op een eventuele doorstroom naar de kopopleiding.

De NVAO stelt vast dat de kwaliteit van alle educatieve minoren beroepsonderwijs voldoende is.

Traject pedagogisch didactisch getuigschrift

Het traject pedagogische didactisch getuigschrift (PDG) is ontworpen om de kwaliteit van zij-instromers in het mbo te verhogen en voorziet studenten in de bekwaamheid ten aanzien van pedagogische en didactische kennis, inzicht en vaardigheden zoals bedoeld in de artikelen 4.2.3 en 4.2.4 van de Wet educatie beroepsonderwijs (WEB). Het traject PDG is geen hbo-bacheloropleiding en leidt daarom niet tot een tweedegraads bevoegdheid, maar het is een traject dat leidt tot benoembaarheid in het mbo. Met de beoordeling van het traject PDG door de NVAO wil het ministerie voorzien in een periodiek extern toezicht op de kwaliteit van het traject PDG.

In de accreditatiebesluiten van de tweedegraadslerarenopleidingen is conform het beoordelingskader expliciet het oordeel over het traject PDG opgenomen. De geldigheidsduur van de beoordeling van het PDG is daarmee gelijk aan de accreditatietermijn van de bijbehorende tweedegraads lerarenopleidingen. De NVAO-oordelen met betrekking tot het traject PDG worden gestuurd naar de instelling en naar het ministerie van OCW. Het ministerie van OCW kan op zijn website een overzicht publiceren van de beoordelingen van alle trajecten PDG. Het ministerie kan besluiten de subsidie voor de zij-instroom niet toe te kennen, indien de zij-instromer wordt ingeschreven voor een traject PDG dat de NVAO als onvoldoende heeft beoordeeld.

De didactiek die wordt behandeld binnen het traject PDG is gefocust op het mbo. Op de werkvloer zelf krijgt de student begeleiding van een werkbegeleider. De mate waarin vakdidactiek aan de orde komt is afhankelijk van de begeleider. Vanwege de recente start van het traject PDG zijn er nog geen afgestudeerden. Wel boden veel instellingen de voorloper van het PDG, de BVE-cursus aan waar soms nog materiaal van beschikbaar was. De panels geven aan dat zij vertrouwen hebben in de opzet en uitvoering van de trajecten. Eventueel kan nadere afstemming gezocht worden tussen het programma van de trajecten PDG en dat van de kopopleidingen.

Conclusie

De NVAO stelt vast dat de kwaliteit van alle trajecten PDG voldoende is. De NVAO constateert dat alle trajecten PDG nog maar net zijn gestart en dat er daarom nog geen eindwerken beschikbaar waren.

Conclusies

De NVAO komt tot het oordeel dat de kwaliteit van alle lerarenopleidingen ten minste voldoende is (zie bijlage 2). Er is een aantal opleidingen met een eindoordeel goed, bij een groot deel van de opleidingen worden een of meerdere standaarden als goed beoordeeld (zie ook bijlage 3).

De NVAO komt tot de conclusie dat de opleidingen een zichtbare verbeterslag hebben gemaakt ten opzichte van de vorige accreditatie. Deze verbeterslag gaat nog door. Op het moment van visitatie en van deze systeembrede analyse werken de hogescholen verder aan het vernieuwen van de lerarenopleidingen, het implementeren van de afstudeerrichtingen, het verhogen van de kwaliteit van eindwerken en het verbeteren van de kwaliteit van de instroom. De aanbevelingen van de panels houden hier rekening mee.

Uit de vorige accreditatieronde kwamen de volgende belangrijkste aanbevelingen: het invoeren van een onderzoekslijn, het aanscherpen van de beoordelingscriteria en het trainen van assessoren, versterkte studieloopbaanbegeleiding, het versterken van praktijkleren en de internationale oriëntatie. Op al deze vlakken hebben de opleidingen zich verbeterd.

Daarnaast merkt de NVAO op dat de opleidingen duidelijk verbeterd zijn met betrekking tot het verder ontwikkelen van het praktijkonderzoek, het professionaliseren van de docententeams, het verstevigen van de onderwijsleeromgeving en het samenwerken met andere opleidingen. De LKB en de LKT lijken een belangrijke bijdrage te hebben geleverd aan de borging van de basiskwaliteit van studenten. De kennisbases zijn verwerkt in de curricula van de opleidingen en worden momenteel op onderdelen aangepast door onderling overleg tussen de instellingen.

Er is bij de instellingen veel aandacht voor de kwaliteit van de instromende student. Er is wel nog extra aandacht nodig voor het taalniveau van studenten. De maatregelen die de instellingen hebben genomen om het studiesucces te vergroten hebben nog vrij weinig effect gehad. De NVAO raadt daarom aan dat de instellingen gezamenlijk ervaringen op dit vlak evalueren, zodat succesfactoren uitgewisseld kunnen worden.

Er is in het veld veel aandacht voor het verhogen van de startbekwaamheid van studenten en beginnende docenten. De NVAO stelt in dit kader vast dat de opleidingen zijn begonnen met het invoeren van de specialismes/afstudeerrichtingen algemeen vormend onderwijs en beroepsonderwijs. Of deze 'nieuwe' specialisten beter onderlegd zullen zijn om in de verschillende types onderwijs les te geven dan de 'oude' generalisten, moet worden gezien. Ook ziet de NVAO dat er steeds meer aandacht is voor een inductieperiode van startende docenten.

De NVAO beschouwt het als haar opdracht om initiatieven die bijdragen aan een verhoogde professionaliteit van leraren te ondersteunen. De NVAO wil verder aanmoedigen dat de bovengenoemde positieve ontwikkelingen, zoals de invoering en herijking van de LKB en LKT, worden voortgezet. Met deze systeembrede analyse wil de NVAO inzicht geven in en overzicht bieden over de staat van de tweedegraads lerarenopleidingen en daarmee een bijdrage leveren aan (het gesprek over) de verdere ontwikkeling van de lerarenopleidingen.

Aanbevelingen

Op basis van de rapporten en deze systeembrede analyse onderschrijft de NVAO de volgende algemene aanbevelingen. Voor opleidingsspecifieke aanbevelingen verwijzen wij door naar de visitatierapporten. De aanbevelingen van de panels zoals beschreven in dit hoofdstuk betreffen niet alleen aanbevelingen op het niveau van de instelling of op het niveau van de lerarenopleidingen, maar zijn van belang voor alle stakeholders betrokken bij de tweedegraads lerarenopleidingen.

- Breng meer focus aan bij het kiezen van specialismes en/of profilering (afstandsleren, competentiegericht leren, werkplekleren, blended leren, etc.) en zorg dat opleidingen over mensen beschikken met de benodigde expertise op deze terreinen.
- Haal meer expertise binnen op het gebied van (het onderwijzen in het) beroepsonderwijs en investeer in bijscholing van de docententeams op dit vlak.
- Verken de mogelijkheden om de verschillen tussen de kwaliteit van stages op een reguliere stageschool en een 'opleidingsschool' te minimaliseren. De NVAO realiseert zich dat deze aanbeveling bredere beleidsmatige implicaties heeft dan het domein van de individuele onderwijsinstelling. Op de korte termijn is het raadzaam om te voorkomen dat studenten óf alleen maar bij stagescholen, óf alleen maar bij opleidingsscholen hun praktijkervaringen op doen.
- Zet in op doorontwikkeling van de onderzoeksleerlijn en train docenten voor het begeleiden van de afstudeerprojecten.
- Neem verdergaande maatregelen om waar aanwezig taalachterstanden weg te werken. Het is essentieel dat (startende) docenten het Nederlands goed beheersen.
- Monitor en evalueer gezamenlijk de ervaringen met de studiekeuzecheck en decentrale selectie, zodat succesfactoren uitgewisseld kunnen worden.

Er is een aparte analyse voor de opleidingsscholen. Omwille van de samenhang en verbonden aan het hoofdstuk *Werkplekleren* vindt u onderstaand de meest voorkomende aanbevelingen van de panels voor (academische) opleidingsscholen:

- Versterk de rol van de werkplekbegeleider door meer aandacht te besteden aan diens vakdidactische scholing en hem/haar betere toegang te geven tot informatie vanuit de instituten.
- Zorg ervoor dat de aangesloten scholen meer eigenaarschap krijgen over het programma.
- Organiseer gezamenlijke intervisiebijeenkomsten voor eerste- en tweedegraadsstudenten zodat zij over en weer van elkaar kunnen leren.
- Richt de kwaliteitszorg meer planmatig in met meetbare doelstellingen, regelmatige evaluaties en structurele opvolging.
- Zorg voor verdere uitbouw van de onderzoekscomponent binnen academische opleidingsscholen.
- Versterk de structurele kennisdeling, zowel intern als extern, waardoor kennis kan worden omgezet in toepassing.

Bijlage 1 - Overzicht van de 8 instellingen in de visitatiegroep tweedegraads lerarenopleiding 2016

Instelling	EMB	PDG
Hogeschool van Amsterdam	X	X
Hogeschool Windesheim		
NHL Hogeschool		X
Hogeschool Utrecht	X	X
Hogeschool Rotterdam		X
Fontys Hogescholen		X
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen	X	X
Hogeschool Inholland	X	X

De instellingen die tweedegraads lerarenopleidingen aanbieden die niet mee zijn genomen in deze accreditatieronde zijn:

Hogeschool Leiden
Driestar educatief
Saxion Next
NCOI
LOI
STOAS/Vilentum Hogeschool
Christelijke Hogeschool Ede

Bijlage 2 – Vergelijkend overzicht eindscores

hbo-bacheloropleiding tot leraar	Christelijke Hogeschool Windeheim	Fontys Hogescholen Eindhoven	Fontys Hogescholen Utrecht	Fontys Hogescholen Sittard	Fontys Hogescholen Tilburg	Hogeschool INHOLLAND	Hogeschool van Amsterdam	Hogeschool Utrecht	Hogeschool Rotterdam	Hogeschool van Arnhem en Nijmegen	NHL Hogeschool
Vakken (CROHO-nummer)	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel
	Voltijd	Voltijd / Deeltijd	Voltijd / Deeltijd	Voltijd / Deeltijd	Voltijd / Deeltijd	Voltijd / Deeltijd	Voltijd / Deeltijd	Voltijd / Deeltijd	Voltijd / Deeltijd / OidS	Voltijd / Deeltijd	Voltijd / Deeltijd
Aardrijkskunde (35201)	V	-	-	V	V	G	V	G	V	V	V
Algemene Economie (35202)	V	-	-	V	G	G	V	-	V	G	V
AD Onderwijsondersteuner Consumptieve techniek (80052)	-	V	-	-	-	-	V	-	-	-	-
AD Onderwijsondersteuner Gezondheidszorg en Welzijn (80045)	-	-	-	-	-	-	V	-	-	-	-
AD Onderwijsondersteuner Techniek	-	-	-	-	-	-	V	-	-	-	-
AD Onderwijsondersteuner Technisch Beroepsonderwijs (80098)	-	-	-	-	-	-	-	-	V	-	-
Bedrijfseconomie (35203)	V	-	-	V	G	G	V	-	V	-	V
Biologie (35301)	V	-	-	-	V	V	V	V	V	V	V
Consumptieve Techniek I en II (35423)	-	V	-	-	-	-	V	-	-	-	-
Duits (35193)	-	-	-	V	V	V	V	G	V	V	V
Engels (35195)	V	-	-	V	V	V	V	V	V	V	V
Frans (35196)	-	-	-	-	V	V	V	G	V	G	V
Fries (35144)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	V
Geschiedenis (35197)	V	-	-	V	V	V	V	G	V	G	V
Gezondheidszorg & Welzijn (35388)	-	-	-	-	G	V	V	G	-	-	V
Godsdienst (35441)	-	-	V*	-	V	V	-	-	-	-	-
Islamgodsdienst (35205)	-	-	-	-	-	G	-	-	-	-	-
Maatschappijleer (35411)	-	-	-	-	V	V	V	-	V	-	V
Mens & Technologie (35208)	-	-	-	-	-	-	V	-	-	-	-
Natuurkunde (35261)	V	-	-	V	V	V	V	V	V	G	V
Nederlands (35198)	V	-	-	V	V	V	V	V	G	G	V
Omgangskunde (35421)	-	-	-	-	G	-	-	G	-	-	V
Pedagogiek (35204)	-	-	-	-	-	POSITIEF (kop)	-	-	-	G (kop)	-
Scheikunde (35199)	V	-	-	-	V	V	V	G	-	G	V
Spaans (35255)	-	-	-	-	G	-	-	V	-	-	-
Techniek (35254)	-	-	-	V	V	POSITIEF (kop)	V	V	-	-	-
Wiskunde (35221)	V	-	-	V	V	V	V	V	V	V	V

*bestuurlijke afspraak

		Christelijke Hogeschool Windesheim	Fontys Hogescholen Eindhoven	Fontys Hogescholen Utrecht	Fontys Hogescholen Sittard	Fontys Hogescholen Tilburg	Hogeschool INHOLLAND	Hogeschool van Amsterdam	Hogeschool Utrecht	Hogeschool Rotterdam	Hogeschool van Arnhem en Nijmegen	NHL Hogeschool
		Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel	Beoordeling door het panel
		Voltime	Voltime / Deeltijd	Voltime / Deeltijd	Voltime / Deeltijd	Voltime / Deeltijd	Voltime / Deeltijd	Voltime / Deeltijd	Voltime / Deeltijd	Voltime / Deeltijd / OldS	Voltime / Deeltijd	Voltime / Deeltijd
Educatieve minor	S1	-	-	-	-	-	-	V	V	-	V	-
	S2	-	-	-	-	-	-	V	V	-	V	-
	S3	-	-	-	-	-	-	V	V	-	V	-
	S4	-	-	-	-	-	-	V	V	-	V	-
	Eindoordeel	-	-	-	-	-	POSITIEF	V	V	-	V	-
Pedagogisch Didactisch Getuigschrift	S1	-	-	-	-	V	-	V	V	V	V	V
	S2	-	-	-	-	V	-	V	V	V	V	G
	S3	-	-	-	-	V	-	V	V	V	V	G
	S4	-	-	-	-	Nvt	-	Nvt	Nvt	Nvt	Nvt	Nvt
	Eindoordeel	-	-	-	-	V	POSITIEF	V	V	V	V	V

Bijlage 3 – Vergelijkend overzicht scores per instelling

Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in	Locatie	S1	S2	S3	S4	Eindoordeel
Hogeschool van Amsterdam						
Nederlands	Amsterdam	G	V	V	V	V
Engels	Amsterdam	G	G	V	V	V
Frans	Amsterdam	G	G	V	V	V
Aardrijkskunde	Amsterdam	G	G	G	V	V
Geschiedenis	Amsterdam	G	G	G	V	V
Maatschappijleer	Amsterdam	G	V	V	V	V
Algemene Economie	Amsterdam	G	V	V	V	V
Bedrijfseconomie	Amsterdam	G	V	V	V	V
Wiskunde	Amsterdam	G	G	V	V	V
Biologie	Amsterdam	G	G	V	V	V
Natuurkunde	Amsterdam	G	G	V	V	V
Scheikunde	Amsterdam	G	G	V	V	V
Consumptieve techniek I en II	Amsterdam	G	V	V	V	V
Gezondheidszorg en Welzijn	Amsterdam	G	V	V	V	V
Techniek	Amsterdam	V	V	V	V	V
Mens & Technologie	Amsterdam	V	V	V	V	V
AD Consumptieve techniek I en II	Amsterdam	V	V	V	Nvt	V
AD Gezondheidszorg en Welzijn	Amsterdam	V	V	V	Nvt	V
AD Techniek	Amsterdam	V	V	V	Nvt	V
Educatieve minor		V	V	V	V	V
PDG		V	V	V	Nvt	V

Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in	Locatie	S1	S2	S3	S4	Eindoordeel
Christelijke Hogeschool Windesheim						
Algemene Economie	Zwolle	G	V	G	V	V
Bedrijfseconomie	Zwolle	G	V	G	V	V
Aardrijkskunde	Zwolle	G	V	G	V	V
Biologie	Zwolle	G	G	G	V	V
Engels	Zwolle	G	V	V	V	V
Geschiedenis	Zwolle	G	V	V	V	V
Natuurkunde	Zwolle	G	G	G	V	V
Scheikunde	Zwolle	G	G	G	V	V
Nederlands	Zwolle	G	V	G	V	V
Wiskunde	Zwolle	G	V	G	V	V

Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in	Locatie	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	Eindoordeel
NHL Hogeschool													
Nederlands	Leeuwarden	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
Engels	Leeuwarden	V	V	V	G	V	V	V	V	V	V	V	V
Duits	Leeuwarden	V	V	V	G	V	V	V	V	V	V	V	V
Frans	Leeuwarden	V	V	V	G	V	V	V	V	V	V	V	V
Fries	Leeuwarden	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
Aardrijkskunde	Leeuwarden	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
Geschiedenis	Leeuwarden	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
Maatschappijleer	Leeuwarden	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
Algemene Economie	Leeuwarden	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
Bedrijfseconomie	Leeuwarden	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
Wiskunde	Leeuwarden , Groningen	V	V	V	V	V	V	G	V	V	V	V	V
Biologie	Leeuwarden	V	V	V	V	V	V	G	V	V	V	V	V
Natuurkunde	Leeuwarden	V	V	V	V	V	V	G	V	V	V	V	V
Scheikunde	Leeuwarden	V	V	V	V	V	V	G	V	V	V	V	V
Gezondheidszorg en Welzijn	Leeuwarden	V	V	V	V	V	V	G	V	V	V	V	V
Omgangskunde	Leeuwarden	V	V	V	V	V	V	G	V	V	V	V	V
		S1	S2	S3	S4	Eindoordeel							
PDG		V	G	G	NVT	V							

Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in	Locatie	S1	S2	S3	S4	Eindoordeel
Hogeschool Utrecht						
Gezondheidszorg en Welzijn	Utrecht	G	G	G	G	G
Aardrijkskunde	Utrecht	G	G	G	G	G
Geschiedenis	Utrecht	G	G	G	G	G
Natuurkunde	Utrecht	G	G	G	V	V
Omgangskunde	Utrecht	G	G	G	G	G
Biologie	Utrecht	G	V	V	V	V
Duits	Utrecht	G	V	G	G	G
Engels	Utrecht	G	G	G	V	V
Frans	Utrecht	G	V	G	G	G
Nederlands	Utrecht	G	G	V	V	V
Scheikunde	Utrecht	G	V	G	G	G
Spaans	Utrecht	G	V	G	V	V
Techniek	Utrecht	G	G	G	V	V
Wiskunde	Utrecht	G	G	G	V	V
Educatieve minor		V	V	V	V	V
PDG		V	V	V	-	V

Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in	Locatie	S1	S2	S3	S4	Eindoordeel
Hogeschool Rotterdam						
Biologie	Rotterdam	G	V	V	V	V
Natuurkunde	Rotterdam	G	G	V	V	V
Wiskunde	Rotterdam	G	V	G	V	V
Technisch Beroepsonderwijs	Rotterdam	G	G	G	V	V
Aardrijkskunde	Rotterdam	G	G	G	V	V
Algemene Economie	Rotterdam	G	G	G	V	V
Bedrijfseconomie	Rotterdam	G	G	G	V	V
Geschiedenis	Rotterdam	G	G	G	V	V
Maatschappijleer	Rotterdam	G	G	G	V	V
Engels	Rotterdam	G	V	G	V	V
Duits	Rotterdam	G	G	G	V	V
Frans	Rotterdam	G	G	G	V	V
Nederlands	Rotterdam	G	G	G	G	G
AD Onderwijsondersteuner	Rotterdam	G	G	G	V	V
PDG		V	V	V	nvt	V

Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in	Locatie	S1	S2	S3	S4	Eindoordeel
Fontys Hogescholen						
	Eindhoven					
Associate Degree Onderwijsondersteuner Consumptieve techniek	Eindhoven	V	V	V	V	V
Consumptieve Techniek I en II	Eindhoven	V	V	V	V	V
	Utrecht					
Godsdienst	Utrecht	V	V	V	-	V
	Tilburg					
Godsdienst	Tilburg	V	V	V	V	V
Scheikunde	Tilburg	G	V	G	V	V
Biologie	Tilburg	G	G	G	V	V
Omgangskunde	Tilburg	G	G	G	G	G
Gezondheidszorg & Welzijn	Tilburg	G	G	G	G	G
Maatschappijleer	Tilburg	G	G	G	V	V
Frans	Tilburg	G	G	G	V	V
Spaans	Tilburg	G	G	G	G	G
Aardrijkskunde	Tilburg	G	G	G	V	V
Algemene Economie	Tilburg	G	G	G	G	G
Bedrijfseconomie	Tilburg	G	G	G	G	G
Wiskunde	Tilburg	G	V	V	V	V
Techniek	Tilburg	G	V	G	V	V
Natuurkunde	Tilburg	G	V	G	V	V
Duits	Tilburg	G	G	G	V	V
Engels	Tilburg	G	G	G	V	V
Geschiedenis	Tilburg	G	G	G	V	V

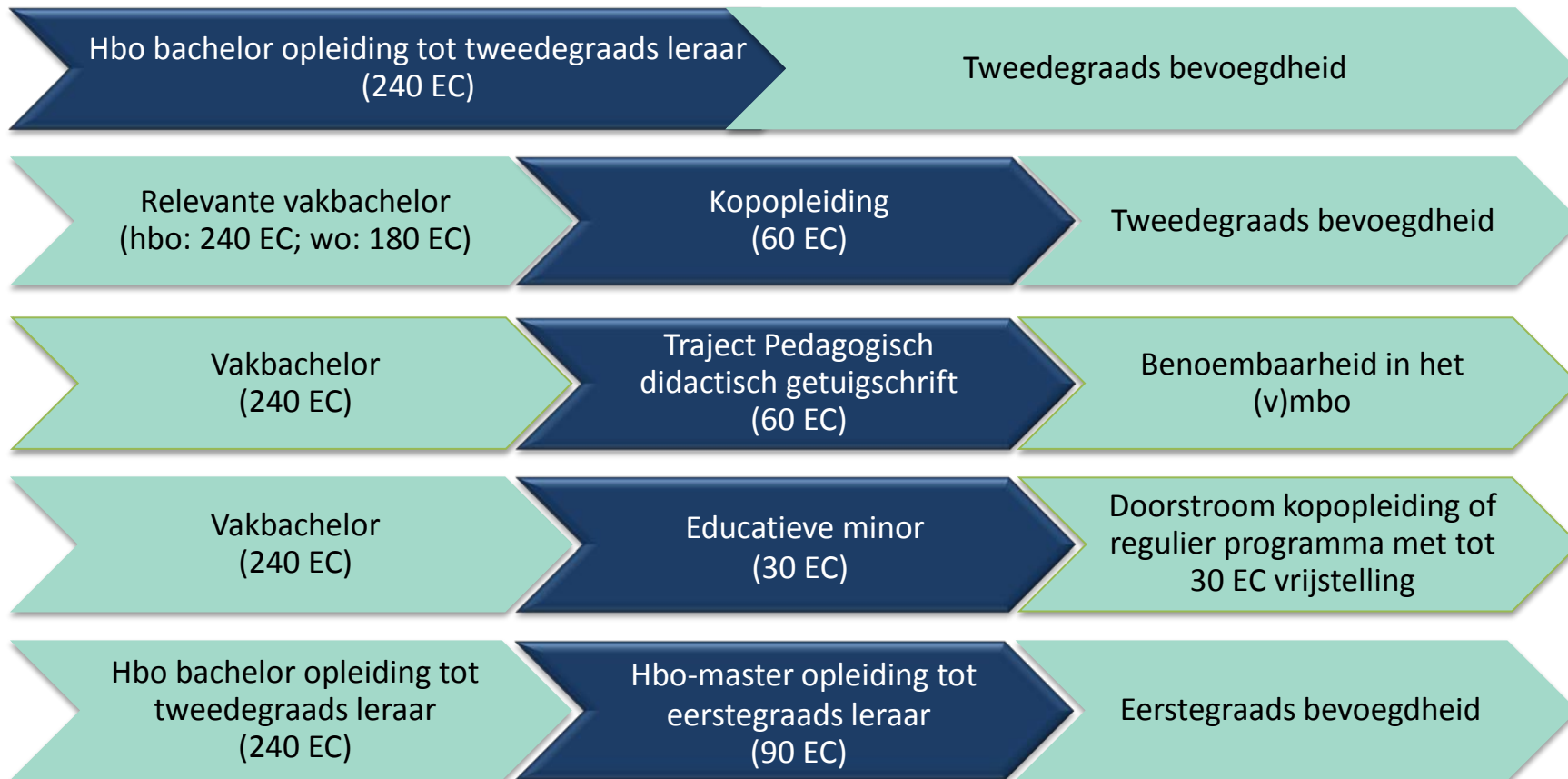
Nederlands	Tilburg	G	G	G	V	V
Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in	Locatie	S1	S2	S3	S4	Eindoordeel
Fontys Hogescholen						
	Sittard					
Aardrijkskunde	Sittard	G	G	V	V	V
Algemene Economie	Sittard	G	G	V	V	V
Bedrijfseconomie	Sittard	G	G	V	V	V
Wiskunde	Sittard	G	G	V	V	V
Techniek	Sittard	G	V	V	V	V
Natuurkunde	Sittard	G	G	V	V	V
Duits	Sittard	G	V	V	V	V
Engels	Sittard	G	G	V	V	V
Geschiedenis	Sittard	G	G	V	V	V
Nederlands	Sittard	G	G	V	V	V

Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in	Locatie	S1	S2	S3	S4	Eindoordeel
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen						
Aardrijkskunde	Nijmegen	G	G	G	V	V
Biologie	Nijmegen	G	V	V	V	V
Duits	Nijmegen	G	G	V	V	V
Economie	Nijmegen	G	V	G	G	G
Engels	Nijmegen	G	G	V	V	V
Frans	Nijmegen	G	G	V	G	G
Geschiedenis	Nijmegen	G	G	V	G	G
Natuurkunde	Nijmegen	G	G	V	G	G
Nederlands	Nijmegen	G	G	G	G	G
Pedagogiek	Nijmegen	G	G	G	G	G
Scheikunde	Nijmegen	G	G	V	G	G
Wiskunde	Nijmegen	G	V	V	V	V
Educatieve minor		V	V	V	V	V
PDG		V	V	V	Nvt	V

Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in	Locatie	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	Eindoordeel
Hogeschool Inholland													
Duits	Amstelveen	G	G	V	V	V	G	V	G	G	V	V	V
Engels	Amstelveen	G	G	V	V	V	G	V	G	G	V	V	V
Frans	Amstelveen	G	G	V	V	V	G	V	G	G	V	V	V
Nederlands	Amstelveen	G	G	V	V	V	G	V	G	G	G	V	V
Algemene Economie	Amstelveen	G	G	V	G	V	G	V	G	G	G	G	G
Bedrijfseconomie	Amstelveen	G	G	V	G	V	G	V	G	G	G	G	G
Geschiedenis	Amstelveen	G	G	G	G	V	G	V	G	G	V	V	V
Aardrijkskunde	Amstelveen	G	G	G	G	V	G	V	G	G	G	G	G
Maatschappijleer	Amstelveen	G	G	V	G	V	G	V	G	G	V	V	V
Godsdienst	Amstelveen	G	G	V	G	V	G	V	G	G	G	V	V
Islamgodsdienst	Amstelveen	G	G	G	G	V	G	V	G	G	G	G	G
Biologie	Amstelveen	G	V	V	G	V	G	V	G	G	V	V	V
Natuurkunde	Amstelveen	G	V	V	G	V	G	V	G	G	V	V	V
Scheikunde	Amstelveen	G	V	V	G	V	G	V	G	G	V	V	V
Wiskunde	Amstelveen	G	G	V	G	V	G	V	G	G	V	V	V
Techniek	Amstelveen												
Gezondheidszorg en Welzijn	Amstelveen	G	G	V	V	V	V	V	G	G	V	V	V
Pedagogiek	Amstelveen												

		S1	S2	S3	S4	Eindoordeel
Educatieve minor		V	V	V	Nvt	V
PDG		V	V	V	Nvt	V

Bijlage 4 – Routes naar het docentschap via het hbo

Colofon

Systeembrede analyse tweedegraads lerarenopleidingen
hbo-bachelor leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad, de Educatieve minor
beroepsonderwijs en het traject pedagogisch didactisch getuigschrift

november 2016

Samenstelling: NVAO

NVAO

Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie
Parkstraat 28 / 2514 JK Den Haag
Postbus 85498 / 2508 CD Den Haag
Nederland

T 31 70 312 23 00
E info@nvaio.net
[**www.nvaio.net**](http://www.nvaio.net)